

Onvoorstelbaar

Onvoorstelbaar

*Bijbelstudies over de gelijkenissen
van Jezus*

Bernhard Reitsma

Vijfde druk

Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

Bij het omslag

De gelijkenissen van Jezus onderstrepen hoe onvoorstelbaar de genade is: God wil overvloedig het leven geven, dat wat uiteindelijk voor een mens het beste is. Dat komt tot uiting in het graanveld met een overvloedige opbrengst.

Tegelijkertijd blijkt ook telkens weer dat mensen denken dat ze beter weten wat goed voor ze is; ze leggen die overvloed van de genade naast zich neer. Dat symboliseert de distel, die mooi lijkt, maar uiteindelijk het leven niet kan geven. Het is onvoorstelbaar dat mensen de armoede van de distel verkiezen boven de rijkdom van God.

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk Forest Stewardship Council (FSC) draagt. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid. Ook is het papier 100% chloor- en zwavelvrij gebleekt.

www.uitgeverijboekencentrum.nl

Ontwerp omslag: Mulder van Meurs, Amsterdam

ISBN 978 90 239 2487 6

NUR 707

Vijfde druk 2015

© 2010 Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Woord vooraf	6
Inleiding	7
I Onvoorstelbaar. De overvloed die Jezus uitdeelt	11
1 De goede Herder	13
Marcus 6:30-44	
II Onvoorstelbaar. De uitnodiging tot het feest van de Koning	21
2 Feest	23
Lucas 14:7-24, m.n. 16-24	
3 De verloren zonen	31
Lucas 15:11-32	
III Onvoorstelbaar. De kosten van het feest van de Koning	39
4 Volg mij	41
Lucas 9:57-62	
5 Door het oog van de naald	49
Lucas 18:18-27	
IV Onvoorstelbaar. De voorbereiding op het feest van de Koning	59
6 Het feest gaat beginnen!	61
Matteüs 25:1-13	
7 Onvoorstelbare genade	69
Matteüs 25:14-30	
V Onvoorstelbaar. De liefde die alle grenzen overschrijdt	79
8 De barmhartige vijand	81
Lucas 10:24-37	

Woord vooraf

De gelijkenissen van Jezus zijn fascinerend. Toch heb ik ze heel vaak niet begrepen en daarin ben ik niet de enige. Toen ik tussen 1998 en 2005 met mijn gezin in Libanon woonde, is er voor mij echter een wereld opengegaan. Met name de gelijkenissen van Jezus zijn voor mij op een geheel nieuwe wijze gaan leven. De vele situaties die ik heb meegemaakt, de studenten die ik heb lesgegeven, hebben mij iets laten zien van de wereld waarin de gelijkenissen van Jezus zijn uitgesproken. Jezus maakt gebruik van alledaagse situaties en dergelijke situaties kwamen we in het Midden-Oosten tegen. Met de uitleg van deze gelijkenissen probeer ik iets van dat gewone leven door te geven, zodat de woorden van Jezus weer opnieuw gaan klinken.

In mijn ontdekkingstocht langs de gelijkenissen van Jezus ben ik zeer geïnspireerd door het werk van Kenneth Bailey, die het grootste deel van zijn leven in het Midden-Oosten heeft gewoond en de cultuur door en door heeft leren kennen. Sporen van zijn gedachten zullen ook op de komende bladzijden te vinden zijn. Daarnaast noem ik graag de helaas vroeg overleden J.P. Versteeg, bij zijn leven hoogleraar Nieuwe Testament aan de Theologische Universiteit in Apeldoorn. Tijdens zijn colleges exegetiseerde hij met zijn studenten op zeer zorgvuldige wijze onder andere de gelijkenis van de wijze en de dwaze bruidsmeisjes. Hij leerde mij de tekst grondig lezen. Toen ik tien jaar later in het Midden-Oosten woonde, zag ik voor mijn ogen afspeelen wat hij al in de kiem had ontdekt.

Dit boek is begonnen als een serie preken. Op papier is het een en ander nu toegankelijk voor een breder publiek. Mijn gebed is dat de onvoorstelbare rijkdom van Gods genade die in de gelijkenissen naar voren komt, veel lezers zal helpen hun leven aan Hem toe te vertrouwen.

Juni 2010

Inleiding

In het Midden-Oosten wordt heel vaak gecommuniceerd door middel van verhalen. Wanneer je iemand iets duidelijk wilt maken, zeg je het hem niet direct in zijn of haar gezicht, zeker als het gaat om een kritische boodschap. Je vertelt een verhaal waarin de ander zich direct kan herkennen en daarom aanvoelt wat je hem wilt zeggen. Een belangrijke waarde in de Midden-Oostencultuur is dat je de eer van een ander niet aantast. Je bekritiseert iemand niet in het openbaar, zeker niet als de ander in eer, positie of aanzien boven je staat. Een verhaal is dan een zeer respectvolle manier van communiceren. De oosterse cultuur is bovendien niet gericht op het uitwisselen van informatie, het draait allemaal om het bouwen en onderhouden van relaties. De gemeenschap staat centraal. In die context passen verhalen veel meer dan het communiceren van feiten. Er gebeurt iets als er verhalen worden verteld, er ontstaat gesprek, discussie en interactie.

In die traditie van verhalen vertellen staan ook de gelijkenissen van Jezus. Het zijn verhalen, metaforen en beelden waarin de goede luisteraar zich meteen herkent. Dat zien we bijvoorbeeld gebeuren in Lucas 20:9-18, waar Jezus de gelijkenis van de wijngaard en de slechte pachters vertelt. De schriftgeleerden en de priesters wisten meteen dat hij deze gelijkenis met het oog op hen had verteld (Luc. 20:19). Daarom worden ze boos en willen ze hem op dat moment laten grijpen, maar ze zijn bang voor de reactie van het volk. Ook de omstanders zullen heel goed begrepen hebben wat Jezus wilde zeggen (Luc. 19:16) en dus staan de leiders van Israël te kijk.

De gelijkenissen waren uit het leven gegrepen. Het waren verhalen over wat mensen elke dag meemaakten, wat ze om zich heen zagen gebeuren. De clou zat hem meestel in die aspecten waar het verhaal op verrassende en soms bijna ridicule wijze afweek van de realiteit. In wat niet 'normaal' was, lag precies de spits van wat Jezus probeerde te zeggen. Het probleem is, dat wij niet meer weten wat 'normaal' was. Waar mensen uit zijn tijd direct een beeld bij hadden, dat herkennen wij niet meer; dat is volkomen vreemd. Dat kan ook wel eens tot merkwaardige interpretaties leiden. Het valt

voor ons niet altijd meer te begrijpen waarom de oudste zoon in de gelijkenis van de verloren zonen (Luc. 15) nu niet verontwaardigd mag zijn; het is toch ook heel oneerlijk dat de losbandigheid van de jongste zoon – zo lijkt het – beloond wordt met een groot feest. Of neem de wijze en de dwaze bruidsmisjes: waarom kunnen die eerste misjes hun olie nu niet met de tweede groep delen, dan had toch iedereen het feest mee kunnen maken (Mat. 25)?

Om de gelijkenissen toch te gaan begrijpen, kan het helpen meer zicht te krijgen op de traditionele oosterse cultuur, zoals je die ook vandaag de dag, vooral ook op het platteland, in het Midden-Oosten nog tegenkomt. Dat geeft een verrassende kijk op soms heel bekende verhalen. Die ontdekkingstocht staat in de volgende hoofdstukken centraal.

In alle verhalen van Jezus draait het enerzijds telkens weer om de onvoorstelbare liefde en genade van God. Het is onvoorstelbaar wat God voor zijn volk gedaan heeft, wat Hij hun heeft toevertrouwd, hoeveel Hij hun wil geven. Er komt een groot feest, het feest van de Koning, waar meer dan voldoende te eten en te drinken zal zijn. God wil niet alleen dat zijn eigen volk Israël daarbij aanwezig is, maar ook dat de hele schepping aanschuift. Daarop moet iedereen zich voorbereiden.

Aan de andere kant komt in de gelijkenissen ook telkens weer naar voren dat mensen die uitnodiging naast zich neerleggen. Dat is even onvoorstelbaar als de genade van God. Hoe is het mogelijk, dat mensen die de goedheid van God geproefd hebben, zijn uitnodiging voor het grote feest toch naast zich neerleggen? In alle gelijkenissen gaat het daarom ook om een appèl op de lezer om de genade van God te ontvangen.

De verhalen die in de volgende hoofdstukken worden besproken, zijn niet allemaal gelijkenissen in de traditionele zin van het woord. Dat geldt bijvoorbeeld voor de drie korte gesprekken die Jezus voert met mensen die Hem willen volgen (Luc. 9) en ook voor de ontmoeting met de invloedrijke man in Lucas 18. Toch is het zo dat in die gesprekken telkens metaforen gebruikt worden, zoals: ‘wie de hand aan de ploeg slaat en achterom blijft kijken is niet geschikt voor het koninkrijk van God’ of: ‘het is gemakkelijker voor een kameel om door het oog van een naald te gaan dan voor een rijke om het koninkrijk van God binnen te gaan’. Ook hierbij is het dus nodig iets te weten van de gewoonten en gebruiken uit de oosterse cultuur om goed te kunnen verstaan wat hier gebeurt.

Daarnaast lijkt de geschiedenis bij het meer van Tiberias, waar Jezus meer dan vijfduizend mensen te eten geeft (Marc. 6), helemaal niets met gelijkenissen te maken te hebben. Toch is er alle reden ook dit verhaal hier te bespreken; het optreden van Jezus is namelijk, zoals we zullen zien, veel meer dan een wonder; het is ook een beeldhandeling. Het is een metafoor van een veel diepere werkelijkheid en in die zin als het ware een gelijkenis in actie.

Bij alle hoofdstukken zijn vragen gevoegd, die geschikt zijn bij persoonlijke meditatie over deze gelijkenissen. Ze kunnen ook gebruikt worden bij een bespreking in kringverband.

I Onvoorstelbaar. De overvloed die Jezus uitdeelt

Zoals in de inleiding al vermeld, gaat het in Marcus 6 niet om een gewone gelijkenis. Het is een geschiedenis waarin veel gebeurt. Het hoogtepunt is de wonderbare spijziging, waarbij Jezus met vijf broden en twee vissen meer dan vijfduizend mensen te eten geeft. Deze om zo te zeggen metaforische actie zet de toon voor andere gelijkenissen die Jezus uitspreekt. Alle gelijkenissen verwijzen op de een of andere manier naar de onvoorstelbare en overvloedige rijkdom van wat Jezus zijn volk te bieden heeft. In deze geschiedenis wordt dat tastbaar in een zeer pijnlijke en maatschappelijk spannende situatie.

1 De goede Herder

Marcus 6:30-44

‘Mijn God zal in al uw behoeften naar zijn rijkdom heerlijk voorzien, in Christus Jezus’, Filippenzen 4:19 (NBG)

Een drama

Wie in het Midden-Oosten overlijdt, wordt op dezelfde dag begraven. Het warme klimaat laat niet toe langer te wachten. Dat is altijd zo geweest. Op de dag van overlijden is het bij de familie dan ook een komen en gaan van mensen uit het dorp, familie en bekenden, die hun meeleven willen betuigen. Na de begrafenis gaat dat nog zeker veertig dagen door en komt iedereen die verder weg woont. Zo gaat dat in het Midden-Oosten. Zo gaat het ook in Marcus 6. Het is bij Jezus een voordurend komen en gaan van mensen (vs. 31). Jezus is immers getroffen door een groot persoonlijk verlies. Johannes de Doper was door Herodes vermoord en Johannes was Jezus’ volle neef, in het Midden-Oosten een zeer nabij familielid. Johannes had Herodes onomwonden gezegd dat het onaanvaardbaar was dat hij leefde met de vrouw van zijn broer, Herodias. Dat was met name bij Herodias verkeerd gevallen. Op dit feest zag zij haar kans schoon en vroeg zij om het hoofd van Johannes (Marc. 6:17-28). De mensen komen dus naar Jezus toe om Hem hun meeleven te betonen.

Er zit echter nog een kant aan. Het overlijden van Johannes was niet alleen een persoonlijk verlies voor Jezus, het was ook een tragedie voor de gemeenschap van mensen die Jezus volgden. Johannes was niet minder dan de tweede man in deze nieuwe beweging. Hij was de heraut, de voorloper en wegbereider van Jezus en daarmee een cruciaal persoon. De moord op Johannes komt hard aan bij de eerste volgelingen van Jezus. Het is voorstelbaar dat ze uit het veld geslagen zijn en in verwarring. Misschien zijn ze ook wel bang of teleurgesteld. Daarom is het een komen en gaan bij Jezus. De mensen willen weten hoe het verder moet. Wie is het volgende slachtoffer? Is dit het einde van de Jezusbeweging? Ze hadden toch

net een beetje hoop gekregen dat Jezus het was die Israël zou kunnen verlossen (vgl. Luc. 24:21). Is het dan al weer afgelopen? De mensen willen weten hoe Jezus zal gaan reageren op deze persoonlijke, religieuze en politieke tragedie. Zint Hij op wraak en grijpt Hij naar de wapens? Stapt Hij naar de Romeinse autoriteiten om zijn recht te krijgen? Gaat Hij met zijn volgelingen ondergronds? Of werpt Jezus de handdoek in de ring, omdat het te gevaarlijk is geworden?

Het ligt voor de hand dat ook de kleine kring van discipelen van slag is. Ze komen net terug van een missionaire reis (vgl. Marc. 6:7, 30). Ze hebben net als Johannes ook het goede nieuws verkondigd om mensen tot inkeer te brengen (Marc. 6:12). Als de mensen niets van hun boodschap wilden weten, hebben ze het stof van hun voeten geschud (Marc. 6:11). Waarschijnlijk hebben ze daarbij ook zonde aan de kaak gesteld. Het is heel goed mogelijk dat zij net als Johannes gevaar lopen. Geschokt en uitgeput als ze zullen zijn, gunt Jezus hun ruimte om op adem te komen. Hij wil hen op een stille plek tijd geven om tot rust te komen (vs. 31, 32). Dan kan Hij hen tegelijk onderwijzen hoe het nu verder moet. Hoe gaat een gelovige met een dergelijk verdriet om? Hoe reageer je op geloofsvervolging? Dergelijke vragen zijn ook voor christenen vandaag maar al te actueel. Direct of indirect kan een gelovige worden geconfronteerd met zowel persoonlijk verdriet als met vervolging.

Wanneer Jezus en de discipelen echter op die afgelegen plek aankomen, worden ze daar onthaald door een grote menigte uit alle steden in de omgeving. Rustig onderwijs is niet meer mogelijk. Daarom krijgen de discipelen nu, samen met de anderen, toerusting in de praktijk. Hoe Jezus nu gaat handelen is een soort levend onderwijs. Daarmee geeft Hij tegelijkertijd publiekelijk een indrukwekkende reactie op de dood van Johannes.

De reactie van Jezus

Wat gebeurt er precies? Hoe handelt Jezus?

1. Genade in plaats van bitterheid

In de eerste plaats reageert Jezus wanneer Hij de grote groep mensen ziet, niet met frustratie of wraakgevoelens maar met genade en liefde. Dat is opvallend. Jezus heeft een persoonlijk verlies geleden en heeft ongetwijfeld behoefte aan rust en tijd met zijn meest

dierbare vrienden. Dat wordt Hem niet gegund. Een voor de hand liggende reactie zou boosheid of frustratie zijn. Wanneer Jezus de grote menigte ziet, reageert Hij echter met ontferming en liefde (vs. 34).

Zijn eerste optreden in het openbaar na de moord op Johannes zet de toon. Jezus zet zijn persoonlijke verdriet om in bewogenheid voor anderen. Zijn ongetwijfeld aanwezige woede en pijn over het onrecht dat Herodes heeft begaan, leiden niet tot wraakgevoelens, maar tot ontferming. Het gaat hier om een begrip dat een emotie aangeeft, die zó diep gaat dat je er pijn van in je buik krijgt. Jezus is tot in het diepst van zijn binnenste getroffen door de verloren situatie van het volk Israël. De mensen zijn als een kudde schapen zonder herder.

Degene die door God als herder over het volk was aangesteld, koning Herodes, laat het afweten. Hij heeft zijn kudde in de steek gelaten en een oprecht schaap laten ombrengen. Ondanks, of misschien wel dankzij, zijn persoonlijk verlies is Jezus zo diep geraakt door de nood van deze kudde (vs. 34), dat hij naast de mensen kan staan. Hij is één van hen geworden; Hij kent hun pijn en verdriet van binnenuit. Als een hogepriester die in alle dingen op gelijke wijze verzocht is geweest, kan Hij meevoelen met hun zwakheden (Hebr. 14:15). Dat is waarlijk mee-lijden.

2. Jezus weidt zijn kudde

In de tweede plaats zet Jezus zijn ontferming om in concrete actie. Hij onderwijst de menigte langdurig (vs. 34). Waarover dat onderwijs is gegaan, wordt door Marcus niet vermeld. Het is goed mogelijk dat Jezus de mensen heeft bemoedigd en richting gegeven. Daarna gaat Jezus tot actie over en geeft Hij de mensen te eten. Dat is een vorm van onderwijs in de praktijk; het heeft een duidelijke boodschap. Marcus beschrijft dit gebeuren als een tegenstelling met de maaltijd van Herodes. Het gaat in beide gevallen om een grote maaltijd. Herodes organiseert zijn feest voor voornamelijk hovelingen, officieren en belangrijke Galileërs (Marc. 6:21); Jezus bedient een grote menigte uit alle steden (vs. 33, 34). De eerste maaltijd is echter een doodsmaaltd, de tweede is een maaltijd van het leven.

Wat Jezus aanbiedt, blijkt uiteindelijk meer te zijn dan gewoon een maaltijd. Het is een metafoor, een beeld van een veel diepere waarheid. In deze handeling wordt Psalm 23 realiteit. Stap voor stap zien we in dit verhaal deze psalm oplichten. Daarop waren we in vers 34 al voorbereid. Jezus is bewogen over Israël, omdat het

volk lijkt op een kudde schapen zonder herder. In de verzen 39 en 40 wordt dit expliciet uitgewerkt.

Deze verzen vormen in de structuur van het verhaal de kern, de scharnier waarop het geheel draait.¹ Dat geeft dus de essentie aan van wat Marcus hier over Jezus wil verkondigen. In vers 39 staat dat Jezus zijn discipelen opdracht geeft de mensen in groepjes te laten zitten op het groene gras. Letterlijk gebruikt Jezus daarvoor het woord ‘neerliggen’. Dat was in die tijd de gewone manier van ‘aan tafel gaan’: men lag aan tafel op een soort bed. De woorden die Marcus hier gebruikt, refereren evenwel ook direct aan Psalm 23. De Here is volgens die psalm de Herder die David als een schaap doet neerliggen in het groene gras (Ps. 23:2). De nadruk ligt daarbij, zowel in Psalm 23 als in Marcus 6 op het gevoed worden.² Het gaat er in dit gedeelte dus vooral om, dat Jezus zichzelf presenteert als niemand minder dan de herder over wie David zingt.

Op verschillende manieren zien we Psalm 23 in deze geschiedenis oplichten. In het gedeelte dat direct op deze geschiedenis volgt, beschrijft Marcus hoe de discipelen op het Meer van Galilea te kampen hebben met tegenwind en niet vooruitkomen. Jezus is niet bij hen. Hij heeft de discipelen na de maaltijd alleen laten vertrekken en is zelf de berg opgegaan om te bidden (Marc. 6:46, 47, 48). Wanneer Hij hen ziet tobben op het water, komt Hij over het water naar hen toe; op het moment dat Hij in de boot stapt, gaat de wind liggen en wordt het water rustig. Dat herinnert aan de herder in Psalm 23:2: ‘Hij voert mij naar vredig water.’

In Psalm 23 belijdt David dat de Here God hem aan tafel nodigt voor het oog van zijn vijanden. Ook dat wordt werkelijkheid in Marcus 6. Herodes zal zich er terdege bewust van zijn geweest, dat de religieus en politiek geladen moord op Johannes spanning zou kunnen oproepen; Johannes was door het volk geliefd. Wanneer in een dergelijke context een grote groep mensen bij elkaar komt, zoals hier rondom Jezus, brengt dat risico’s met zich mee voor orde en veiligheid. Er kunnen zomaar rellen en opstootjes ontstaan. Om dat te voorkomen, zal Herodes zijn soldaten en geheime informan-

1 Wat er aan deze twee verzen voorafgaat, correspondeert met wat erop volgt.

- vijf broden en twee vissen: v. 38 – v. 41
- de discipelen geven te eten: v. 38 – v. 41
- allen (moeten) eten: v. 36 – v. 42.

2 Meer dan op rusten, zoals de NBV Ps. 23:2 vertaalt.